

janko, ki jo danes pozna vsak šolar, je za avtorico še razmislek, kaj ta balada sporoča danes. Pretresljiva pripovedna pesem Detomorilka pa je ob vseh dosegljivih zgodovinskih podatkih raziskovalcu poseben izziv, saj se ne more izogniti resničnemu (etnološkemu, socialnemu) kontekstu, ki ga avtorica natančno razišče in oživi. Dr. Marjetka Golež Kaučič se že vrsto let ukvarja z razmerjem človek-žival-narava in je edina folkloristka pri nas, ki je živali vključila v svoje raziskave, predvsem v folklornem in tudi umetnostnem pe-

sništvu. Začela je raziskovati, kakšen sploh je splošni in slovenski pogled na živali v ljudskem pesništvu in kako je s tem v visoki literaturi. Živali v ljudskem in umetnem pesništvu je postala nekakšna središčnica njenega dela. Avtorica svojo knjigo končuje z analizo ljudske balade Živali pokopljejo lovca s podnaslovom in s širšim razmislekom o potovanju zgodb Narobe svet in z vprašanjem biti človek/žival.

Vse analize, vprašanja in premisleki o baladah v knjigi so oprti na novejšo literarnoteoretične premise o medbese-

dilnosti, kar je precejšnja novost v slovenskih folklorističnih študijah. Glavni namen knjiga pa je pokazati, da balade omogočajo širšo analizo in dejstva, kako se lahko identifikacija z interpretacijo poveže »na različne, morda včasih na videz nezdržljive načine« (str. 344).

Knjiga ima še obsežen angleški povzetek in za znanstveno delo obvezen pregled virov in literature, dodano pa je dobrodošlo in obširno imensko in stvarno kazalo. Publikacija je izšla v zbirki Folkloristični zvezki, ki jo izdaja Glasbenonarodopisni inštitut ZRC SAZU.

ANJA MORIC: Globoko v srcu jo čutimo – Deep in Our Hearts We Feel It – Tief im Herzen fühlen wir sie.

Zavod Putscherle, Kočevje 2018, video DVD.

Zavod Putscherle, center za raziskovanje, kulturo in ohranjanje kulturne dediščine, je novost v našem prostoru. Vodi ga dr. Anja Moric, ki je po študiju politologije nadaljevala delo v etnološko-antropoloških vodah, ves čas pa se raziskovalno drži teme kočevskih Nemcev, Kočevarjev.

Ta specifična etnična skupina se je ohranila skozi 600 let dolgo zgodovino, kolonizirala neprijazno deželo in vztrajala v njej vse do morda najbolj prelomnega trenutka v zgodovini, ko je politika *Blut*

und Boden postala bolj pomembna od 600-letne zgodovine in adaptacije na prostor, jezikovno okolje in navsezadnje na specifični gospodarski razvoj, pri čemer bi rad opozoril na krošnjarstvo kot strategijo preživetja in intenzivno izseljevanje že konec 19. stoletja. Dolga zgodovina in kratek zaključek naselitve rezultirata v razseljenosti etnične skupine, ki je med preselitvijo v zimi 1941/1942 štela 11.509 izseljenih članov, le med 300 in 600 prebivalcev pa je vztrajalo na obširnem območju Kočevske.

Preselitev v Posavje in razselitev širrom po svetu po koncu druge svetovne vojne sta kočevarsko skupnost najbolj zaznamovali. Oblikovala se je vrsta formalnih in neformalnih skupin, ki na najrazličnejše načine ohranjajo predvsem nesnovno kočevarsko dediščino. Ta je danes najbolj odvisna od zavesti nosilcev dediščine ter metod prenašanja znanja in vedenja na mlajše člane skupnosti.

Dokumentarni, še zlasti etnografski dokumentarni film je specifičen. Od

tradicionalnega pristopa k snemanju z malo montaže ali celo brez nje je s položaja nevtralnega opazovalca prešel razvojne faze vse do trenutka, ko sta ustvarjalec in tudi gledalec filma vpeta v sam subjekt, ko nista več zunanja opazovalca, ampak neposredno nagovorjena, in z občutkom, da je cela pripoved namenjena njima. Položaj ustvarjalke filma je tukaj pravzaprav dvojen, saj po eni strani vodi film, z montažo pazljivo izbira teme, o katerih ji pripovedujejo sogovorniki, in določa razvojni lok filma, po drugi strani pa se z izjemo dveh kadrov, v katerih slišimo njen glas, izogiba kontaktu z gledalci. *Globoko v srcu jo čutimo* ni prvi film o Kočevarjih in njihovi pokrajini, je pa prvi, ki se ukvarja z ohranjanjem njihove kulturne dediščine v sedanosti. Na temo Kočevske sta bila posneta še filma *Pozabljeni otok* (2009) v produkciji RTV SLO in pa *Gottschebaer Lont – Kočevarska dežela*, ki so jo ustvarili v Leustik – Zavodnik Produktion; oba omenjena filma sledita drugačnim narativom. *Gottschebaer Lont* je igrano-

* Primož Tanko, univ. dipl. literarni komparativist in zgodovinar, Arhiv Republike Slovenije, Zvezdarska 1, 1000 Ljubljana; primoz.tanko@gmail.com.

-dokumentarni film, ki se pretežno fokusira na pokrajino, nekdanje življenje, materialno dediščino, manj pa na nematerialno dediščino in spominjanje (popolnoma se npr. izogne razlogom za izselitev). Pozabljeni otok pa se usmerja na celovit zgodovinski pregled nemškega jezikovnega otoka od naselitve do izselitve ter kratko predstavitev dogodkov po izselitvi. Omeniti je treba še serijo kratkih filmov Izgubljene kočevarske vasi v izvedbi Centra za mladinsko kulturo Kočevje 2012, kjer je fokus na zgodovinskem opisu posameznih kočevskih krajev.

Globoko v srcu jo čutimo pa je prikaz aktualnih občutenj, idej in zavedanj o zgodovinskem fenomenu, ki ga je požrla zgodovina. Prikazuje razseljene prebivalce in njihove potomce, ki ohranjajo do Kočevske poseben odnos. V tem kontekstu je zanimiva tudi vloga Kočevjarjev, ki so ostali na tem območju, in vloga današnjih oblikovalcev spomina, ki v Kočevju in na Kočevskem ohranjajo identiteto kočevskih Nemcev kot enega najpomembnejših gradnikov historične identitete. Družba na Kočevskem je pred odselitvijo delovala kot preplet kočevskega (nemškega) – večinskega in slovenskega – manjšinskega prebivalstva, kar se je navsezadnje izkazalo denimo ob volitvah v kranjski deželni zbor, kjer je odločal politični liberalni oziroma klerikalni princip, ne pa toliko nacionalnost, in v pripovedih, ki jih o sobivanju pripovedujejo rojeni pred vojno.

Trojezični, skoraj štirijezični film (če upoštevamo govor in petje v kočevarskem narečju) Globoko v srcu jo čutimo je razdeljen v sklope, ki si smiselno sledijo od življenja pred vojno do današnjega ohranjanja dediščine in kulture. Prvega bi lahko naslovili občutki o Kočevski danes. Zakaj pravzaprav obiskujejo deželo, pokrajino, ki je bila domovina njihovim prednikom šeststo let, čeprav so bili v srednjem veku tja preseljeni iz Koroške in Tirolske oz. Frankovske in Turingije. In ko so dobili možnost za vrnitev v prvotno domovino – v nemški rajh, zakaj je bila selitev tako težka? Pozimi 1941/1942 so se

preselili *heim ins Reich*, 'nazaj v domovino', po koncu vojne, ko so se znašli na strani poraženih igralcev etničnega monopolijskega, pa so izgubili še to. Tako kot skupine nemških naseljencev iz Vojvodine, Banata, Romunije, Slovaške.

Drugi del filma se posveča prvoosebni spominom na Kočevsko. Spomini so pretežno otroški, nedolžni in iskreni. Pripovedujejo o furmanih, poti v šolo, punčkah, ročnem delu in paši krav. Zlahka razpoznamo vzorce sobivanja na deželi, kjer so vsi odvisni od vseh, če ne zaradi preživetja, pa zaradi priboljška. Prehod na obdobje vojne je neposreden. Ker je bil na pohodu Hitler, so pričakovali, da jih preselijo v domovino, globoko v Nemčijo in ne ob Sotlo. Želeli so si prihoda Nemcev in ne Italijanov, pričakovali so spremembe. Nekateri so bili prepričani v lepše življenje v rajhu, drugi so ob slovesu jokali in s seboj jemali kljuke vhodnih vrat ali pa pest zemlje. Še danes se jim zdi, da so bili pod pritiskom tako rajha kot domovine in strahu pred preselitvijo v Abesinijo. A danes je morda najhujše zavedanje, da so se preselili v bivališča, iz katerih so pred tem pregnali njihove slovenske prebivalce. Pripovedovanja o vojni so doživeta, ampak tudi reflektirana. Zavedanje o vojni, njenih grozotah in posledicah se kaže skoraj v vsakem stavku. Del pripovedovanj o bojih, partizanih je morda edini del, kjer bi ob vstavljenih fotografijah pogrešal malo več konteksta. Pa vendar, pripoved o koncu vojne, o begu v Avstrijo v začetku maja 1945 in razmerjih v tedanjem svetu pa tudi lastno doživetje svoje vloge morda najboljše odlikava stavek: »*Partizani so nas sovražili, kar je razumljivo, ker so Nemci sovražili partizane.*«

Izjemni del filma je posvečen današnjemu ohranjanju kulturne dediščine. Kočevjarji so danes razseljeni predvsem v Avstriji, Nemčiji, Kanadi in Združenih državah Amerike, izseljenstvo pa ima dolgo tradicijo, saj je od cca 26.000 prebivalcev okoli leta 1870 začetek druge svetovne vojne pričakala manj kot polovica, ogromen delež prebivalstva se je odselil že leta 1889.

Takrat so Kočevjarji v Clevelandu kot prostor za druženje in ohranjanje kočevarske dediščine osnovali Gotscheer Park. Jasno nam da vedeti, da Kočevska ni bila idealna pokrajina za bivanje, težko življenje se je odlikovalo v izseljevanju že pred prvo svetovno vojno pa tudi med vojnama.

Avtorica podrobno predstavi poglobljene dogodke na koledarju ohranjanja dediščine, podrobno predstavi kočevarska društva in njihove tradicionalne prireditve. Med najpomembnejšimi je gotovo Gotscheer Treffen, torej Kočevarsko srečanje, prireditve, ki se izmenjuje na različnih prizoriščih, romanje h kočevskemu spomeniku v Gradcu (Gotscheer Gedankstate), Kočevarski kulturni teden in vse z njim povezane dejavnosti. Predstavljeni so tudi temeljni gradniki kočevarske identitete, ki bi jo lahko zaokrožili v teme: skupna preteklost, jezik, noša, vera, krošnjarstvo, barvi modra in bela ter navezanost na Kočevsko.

Tako Gotscheer Park kot Gedankstatter poleg prostorov za druženje obsegata pomemben del identitete. Ohranjajo tradicije, ki izvirajo iz domovine, in ustvarjajo nove *La lie de memoire* svoje in mlajše generacije. Po drugi strani pa so pomembni tudi druženje s prijatelji in ohranjanje stikov ter prenašanje tradicij na mlajše generacije.

Globoko v srcu jo čutimo je film, ki se mu vidi, da je v njegovo produkcijo vložena veliko časa (avtorica ga je v Sloveniji in tujini snemala dve leti), veliko dela in predvsem veliko razmisleka. Oblikovanje teme, v kateri 32 sogovornikov ponuja tako usklajene informacije, občutja in ideje, pač ne more biti označeno za režirano, ker do samega bistva sledi ideji etnološkega filma: pustiti akterjem, naj sami povedo svojo zgodbo. In Kočevjarjem je bila v filmu Anje Moric dana možnost povedati, kako so občutili preselitev in življenje po njej. Film je dragocen dokument preseka stanja, Kočevjarjem in današnjim prebivalcem Kočevske pa omogoča vpogled v ohranjanje kočevarske endemitske kulturne dediščine, vržene v širni svet.